

6. Шендеровський В. «Блаженна людина, що пробу перетерпить» (Як. 1.12) (до 150-річчя Агатангела Кримського). URL: <http://www.iop.kiev.ua/ua/blazhenna-lyudina-shho-probu-pereterpit-yak-112-do-150-rchchya-agatangela-krimskogo> (дата звернення - 20.04.2021).

Мельник А.О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКАХ ІЗ ОБРАЗОТВОРЧИМ МИСТЕЦТВОМ: ПРОБЛЕМНО-ДІАЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Проблема використання творів образотворчого мистецтва при вивченні літератури не нова, але важлива для сьогодення. Філософ Валентин Асмус наголошував, що творчий результат читання залежить від духовної біографії мене, читача, тобто не тільки від того, які літературні твори я читав, але й від того, які музичні твори я знаю, які я бачив картини, статуї, будівлі, а також від того, з яким ступенем уваги, інтересу й розуміння я їх слухав і роздивлявся [2, с. 63].

Природний взаємозв'язок різних видів мистецтва є предметом дослідження у мистецтвознавстві та літературній компаративістиці. Так, компаративісти зосереджують свою увагу на вияві взаємозв'язків літератури й теорії мистецтв, на проблемі перекодування літературних текстів на метамову інших мистецтв і навпаки та ін. Показовою у цьому плані є розвідка Дмитра Наливайка «Література в системі мистецтв як галузь компаративістики» [6].

У методиці викладання літератури це питання традиційно пов'язують із унаочненням навчання та реалізацією міжпредметних зв'язків. На сучасному етапі проблему використання творів образотворчого мистецтва при вивченні зарубіжної літератури обумовлюємо необхідністю реалізувати культурологічний підхід, який розуміємо як розгляд літературних явищ у контексті світової культури, у тісному взаємозв'язку з іншими виявами естетичної свідомості (міфологією, фольклором, мистецтвом тощо). Досліджуване питання тісно пов'язано і з проблемою використання наочності при вивченні літератури. Наголосимо, що твори образотворчого мистецтва на уроках літератури варто розглядати не як предметну, а як образно-опосередковану наочність, тобто наочність, що за допомогою візуальних образів допомагає читачеві у своїй уяві відтворити образи та події твору. Особливого значення досліджувана проблема набуває у навчанні школярів покоління Z, основною особливістю яких є кліпове (нелінійне) мислення, схильність до конкретних візуальних образів.

При вивченні зарубіжної літератури у взаємозв'язках із творами образотворчого мистецтва важливо дотримуватися таких вимог:

- відповідність віковим особливостям учнів;
- висока художньо-естетична цінність творів образотворчого мистецтва та велика сила впливу на учнів;
- символіко-метафоричний зміст (наявність коду, який необхідно розшифрувати, що збагачує читацьке сприйняття і зацікавлює учнів).

Зазначимо, що сучасні шкільні програми містять допоміжні матеріали культурологічного спрямування. Так, у програмі інтегрованого курсу «Література (російська та зарубіжна)» для 5-9 класів є рубрика «Взаємодія мистецтв», а у програмі із зарубіжної літератури для 10-11 класів є додаток «Культурологічний контекст» [5; 3]. Ці матеріали мають рекомендований характер та містять конкретні вказівки щодо використання творів суміжних мистецтв при вивченні творчості того чи іншого письменника.

Мета дослідження – розробка конкретних методичних рекомендацій до взаємопов'язаного вивчення зарубіжної літератури із образотворчим мистецтвом з позицій проблемно-діалогічного підходу.

Проблемно-діалогічний підхід до вивчення зарубіжної літератури у взаємозв'язках із творами образотворчого мистецтва розуміємо як систему методів, прийомів, видів та форм навчальної діяльності учнів, яка спрямована на реалізацію принципів проблемності й діалогізму викладання зарубіжної літератури та сприяє глибокому розумінню учнями літературних явищ і формуванню інтерпретаційної компетентності школярів.

Покажемо реалізацію цієї методики на прикладі використання живописних портретів письменників – творів образотворчого мистецтва, які найчастіше використовуються в шкільній практиці.

Портрет письменника на уроці виступає своєрідним порталом, що дозволяє учням переміститися в час, коли жив і творив письменник. Для того, щоб така подорож була пізнавальною і цікавою, рекомендуємо супроводити демонстрацію портрета культурологічним коментарем. Мета такої роботи – не тільки показати, яку зовнішність мав письменник, а й допомогти учням краще зрозуміти його внутрішній світ, зануритись в епоху та національну культуру митця.

Так, у 8 класі при вивченні творчості Данте Аліг'єрі (1265-1321) рекомендуємо використовувати портрет роботи відомого художника італійського Відродження Сандро Боттічеллі (див.: <https://www.wikiart.org/uk/sandro-botticelli/portrait-of-dante>), який виконаний через 174 роки після смерті Данте.

Пропонуємо учням уважно розглянути портрет і відповісти на такі запитання: *Що найбільше вразило у зовнішності письменника? Як ви думаєте, яким було життя цієї людини? Як ви думаєте, чому художник обрав для портрета Данте профільне зображення? На яких рисах письменника він хотів наголосити? Які елементи портрета привернули вашу увагу?*

Учні можуть відзначити, що обличчя Данте на портреті випромінює спокій, сильну волю та впевненість у собі. Перед нами незалежна, виняткова особистість. Разом із тим кидається в очі виснаженість письменника, відчувається, що ця людина пройшла через великі випробування.

Звертаємо увагу учнів на те, що портрет Данте роботи Боттічеллі – це *профільний портрет*, який був панівним у мистецтві портрета італійського Відродження. Наголошуємо, що при профільному розташуванні незначні деталі зовнішності губляться, головні – увиразнюються. Нагадуємо, що профільні портрети прийшли з Античності. Так, у Давній Греції був певний канон давньогрецької краси – грецький профіль (єдина лінія лоба і носа), а давні римляни використовували профільне зображення богів та імператорів на монетах і гербах.

Отож, обираючи для портрета Данте профільне зображення, художник ставив за мету закарбувати у пам'яті велич і непересічність особистості письменника.

Коментуємо одяг письменника. На голові у Данте типовий середньовічний головний убір – *шаперон* – оздоблений пелериною каптур із довгим ковпаком. Під шапероном – *каль* – білий чепець, який носили у Середньовіччі як чоловіки, так і жінки. Увінчує голову Данте *лавровий вінок* – символ слави і перемоги ще з часів Античності. У Давній Греції лавровим вінком нагороджували поетів, у Давньому Римі лавровий вінок був вищим знаком військової та імператорської слави. Перші римські імператори не носили корони, а прикрашали свої голови лавровим вінком. Вбрання письменника стримане, але насиченого червоного кольору, що нагадує сутану католицьких кардиналів, – це говорить про мудрість та духовність Данте.

У 10 класі, коли продовжуємо вивчати творчість Данте, пропонуємо учням порівняти декілька портретів Данте (фрагмент фрески Джотто, портрет Боттічеллі, фрагмент фрески Рафаеля) і поміркувати над такими проблемними питаннями: *Що спільного у зображеннях поета? Чим вони відрізняються? На яких портретах і чому у Данте з'являється лавровий вінок?*

На підсумковому етапі вивчення «Божественної комедії», коли учні вже прочитали і проаналізували твір, пропонуємо ознайомитися ще з одним зображенням поета: скульптурною реконструкцією зовнішності, яку у 2007 році зробили дослідники з університетів Болоньї та Пізи. Вчені з'ясували, що насправді образ Данте був більш м'яким і людяним, ніж на зображеннях Джотто, Боттічеллі, Рафаеля. Створюємо проблемну ситуацію і запитуємо в учнів: *Чи погоджуєтесь ви з міркуваннями фахівців? А який ваш Данте?*

При вивченні творчості Анни Ахматової в 11 класі рекомендуємо використовувати портрет поетеси роботи сучасного художника Володимира Янкілевського. Цей портрет ми ввели у методичний обіг.

Знайомимо учнів з історією портрета. У 2004 році вийшла книга Ахматової, у якій був лише один (до цього часу не опублікований) вірш

«Безумцы! Я сама не знаю...». Ілюстрував книгу В. Янкiлевський. Художник згадував, що коли робив книгу, то використав усі свої зусилля і все своє розуміння, щоб передати атмосферу драматизму життя поетеси [1]. На думку Янкiлевського, у вірші Ахматової криється «сублімація її долі» [1]. Свою інтерпретацію твору художник відобразив у подвійному портреті Ахматової: чорний профіль, відомий нам із портретів поетеси в юності, і червоний профіль – Ахматова в літах. На останньому – текст вірша.

Подвійний портрет Ахматової роботи В. Янкiлевського надихнув на створення інформаційного плаката, який розміщено в нашому підручнику із зарубіжної літератури для 11 кл. Пропонуємо такі запитання і завдання до плаката: *Роздивіться інформаційний плакат, присвячений творчості Анни Ахматової. Зверніть увагу на подвійний портрет поетеси. Як ви думаєте, яким був задум художника? Поясніть, у чому полягали особливості ранньої і пізньої творчості Ахматової. Назвіть твори кожного з періодів* [4, с. 96].

Отже, проблемно-діалогічний підхід до взаємопов'язаного вивчення зарубіжної літератури та образотворчого мистецтва реалізуємо через такі прийоми, як *культурологічний коментар, постановка і розв'язання проблемного питання, дешифрування та порівняння творів образотворчого мистецтва* тощо. Такий підхід сприятиме кращому розумінню особливостей інонаціональної культури, формуванню інтерпретаційної компетентності учнів, розвитку дослідницьких навичок та інтересу до літератури й образотворчого мистецтва.

Список використаних джерел

1. Асланян А. Два профиля поэта. URL: <https://www.svoboda.org/a/24937346.html> (дата звернення: 11.06.2021).
2. Асмус В. Ф. Чтение как труд и творчество. *Вопросы теории и истории эстетики*. Москва: Издательство «Искусство», 1968. 654 с.
3. Зарубіжна література : програма для 10-11 кл. загальноосв. навч. закл. з українською мовою навчання. Рівень стандарту. 2017 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 11.06.2021).
4. Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мельник А. О. Зарубіжна література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 224 с.
5. Література (російська та зарубіжна): програма для 5-9 кл. загальноосв. навч. закл. із навчанням російською мовою. 2017 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/literatura-ros-ta-zar-5-9-dlya-ros-shkil.pdf> (дата звернення: 11.06.2021).
6. Наливайко Д. С. Література в системі мистецтв як галузь компаративістики. *Теорія літератури й компаративістика*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 9–38.